

A „Peristyl-ház”: hitelesítő feltárás az aquincumi polgárváros északkeleti részén

(Budapest, III. ker., Szentendrei út 139., Hrsz.: 19343/8)

A BTM Aquincumi Múzeuma 2004. szeptember 6. és november 9. között végezte az említett épület régészeti feltárását és műemléki helyreállításának előkészítését. A régészeti kutatást az NKA Régészeti és Műemléki Szakkollégium pályázatán elnyert összeg tette lehetővé.

A hosszú, téglalap alaprajzú épület az aquincumi polgárváros északkeleti részén található, a Duna felé futó kelet–nyugati főútvonal mentén. A területet a korábbi kutatások már két alkalommal érintették. Északi részét 1890–91-ben Kuzsinszky Bálint ásta, aki itt padlófűtéssel ellátott lakóhelyiségeket és *atrium*-szerű bejárati helyiséget talált (KUZSINSZKY 1891, 123–139). Az épületegyüttes déli felét 1944 és 1947 között Szilágyi J. kutatta, aki az itt talált mészkő préslap és tárlóvermek alapján szőlő- vagy olajfeldolgozó műhelyként azonosította a ház déli traktusát. (SZILÁGYI 1950, 312–317) Az épület helyreállítása szerepelt az 1968–73. évi romkonzerválási programban. Ekkor kapta a szakirodalomban meghonosodott „Peristyl ház” elnevezést.

Az idei feltárás csak az épület déli, úgynevezett műhelyrészlegét érintette. (1. és 2. kép) Itt egyrészt feladatunk volt az eredmények hitelesítése, illetve az épület periódusainak pontosabb meghatározása és a helyiségek funkcióinak tisztázása.

The „Peristyle House”: authenticating excavation in the Northeast part of the Aquincum Civil Town

(Budapest III, 139 Szentendrei Road, Lrn: 19343/8)

The Budapest Historical Museum’s Aquincum Museum conducted archaeological excavations from September 6 to November 9, 2004 in the area of the so-called “Peristyle” house in preparation for its reconstruction. The archaeological investigation was financed from the sum won in competition from the NKA Archaeological and Monumental Technical College.

The elongated building with its rectangular arrangement is located in the northeast part of the Aquincum Civil Town along the east–west main road running in the direction of the Danube River. Investigations have been conducted twice in this area of the Civil Town. Bálint Kuzsinszky unearthed the northern part of the building in 1890–1891. He found living rooms with floor heating and an atrium-like entrance room (KUZSINSZKY 1891, 123–139). J. Szilágyi investigated the southern part of the building complex between 1944 and 1947. He identified the southern wing of the building as a wine or oil processing workshop based on the limestone slab press and associated storage pits (SZILÁGYI 1950, 312–317). The “Peristyl house” got its name during the 1968–73 reconstruction program. The expression became common in the scientific literature that time.

1. kép: Az ásás helyszíne az aquincumi polgárváros területén
 Fig. 1: Location of the excavation in the Aquincum Civil Town

Igyekeztünk minden helyiségnek legalább egy ponton a „teljes” rétegsorát megvizsgálni. Munkánkat több tényező nehezítette, így például az épület déli helyiségei felett igen sok, korábbi feltárásból itt maradt (deponált) törmelékanyag volt, illetve rekonstruálnunk kellett a korábbi feltárás módszerét is. Egy második világháborús bombatölcsér az 58. és 64. helyiségek rétegsorának nagy részét tönkretette. Mivel munkánk az egyes helyiségek igen kis felületére korlátozódott és a talajvíz is feljött, sok esetben gondot okozott a rétegek értelmezése, és megfeleltetése. További problémát jelentett, hogy a felszínen látszó falak jelentős részét az újkorban – állagmegóvás céljából – felfalazták, így azok szerkezete és kapcsolatai érdemben nem voltak vizsgálhatók. Bár a feltáró munka reményeink szerint a jövő évben

This year the excavation extended only to the southern so-called workshop part of the building (Figs. 1 and 2). The tasks here were the authentication of the former excavation results, the more exact identification of the construction periods and the clarification of the function of the rooms. We made an effort to examine the “entire” layer sequence of each room in least at one spot. A number of factors hindered our work including the thick deposit covering the southern rooms of the building, which had been left there from previous excavations and we also had to reconstruct the former excavation methods. A bomb crater from World War II had destroyed the larger part of the layer sequence in rooms nos. 58 and 64. Since we concentrated on very small surfaces in the individual rooms and ground water seeped

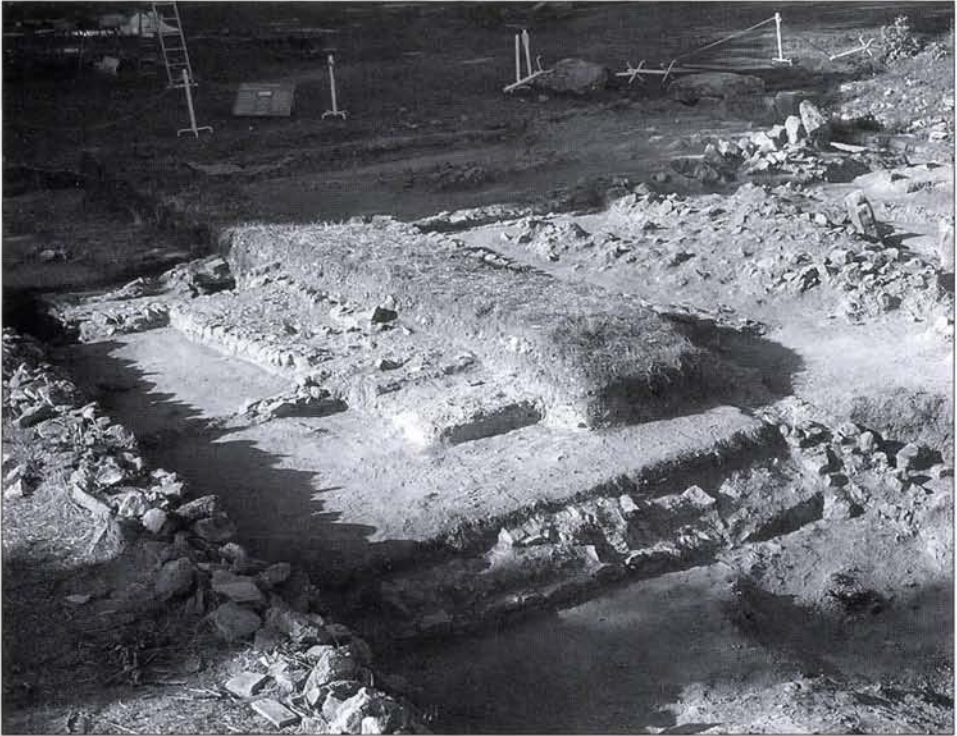
folytatódik, az épület déli traktusában már most körvonalazódní látszik egy legalább négyperiódusú épületegyüttes, amelynek helyiségeit szinte a római kor teljes időszakában különféle ipari célokra használták.

A feltáró munka az idei évben az épület 16., 17., 18., 58., 60., 61., 62., 63. és 64. számú helyiségek részleteit vizsgálta, így egyelőre ezeken alapul a periodizáció.

1. Az Aquincumi polgár város keleti részén a későbbi korok folyamatos kőbányászata, illetve a több mint 100 éve folyó kutatások miatt az épületek későrómai periódusai már nem vizsgálhatók. Hasonló eredményre jutottunk a „Peristyl-ház” esetében is, ahol a jelenleg felszínen látszó falkoronákhoz ugyan már nem találtuk

into the excavation area, it was often difficult to interpret and correlate individual layers. Another problem was that most of the walls appearing on the surface had been walled-up in the modern period to preserve their condition, so their structure and connections could not really be examined. We hope to continue the excavation next year although it already seems evident that the building complex had at least four periods and its rooms were used for various industrial activities throughout nearly the entire duration of the Roman period.

This year, details of rooms nos. 16, 17, 18, 58, 60, 61, 62, 63 and 64 were examined. Their periodisation was based on this work.

2. kép: Az úgynevezett „Peristyl-ház” feltárás közben
Fig. 2: The so-called “House of Peristyl” during excavation

meg a járószinteket (16., 17., 58., illetve 64. helyiségek) de az épület késői időszakához tartozhatott az 58. helyiség mészkő préslapja, (3. kép) amely – az előkerült leletanyag és egyéb objektumok alapján – valószínűleg nem szőlőprés volt. Az igen szűk keresztmetszetben kutatott 63. helyiség késői omladéka, illetve egy *opus spicatum* technikájú falrészlet tartozhatott még ehhez a periódushoz. Ide kapcsolható a 18. helyiség igen sok üvegtöredékkel betöltött beásása és a szintén itt dokumentált nagy mennyiségű állatesont is. Az utóbbiak feldolgozása jelenleg még tart, az azonban nyilvánvaló, hogy tömeges jelenlétüket (elsősorban szarvcsapok) az épület ipari jellegű funkciójával lehet magyarázni. A horizont keltezéséhez egyelőre még nem rendelkezünk támpontokkal.

2. A következő időszakot a legtöbb helyiségben falrészletek, ipari jellegű objektumok és járószintek képviselik. Egyes helyeken (58. helyiség) csak az ekkor felhúzott falszakaszokat dokumentálhattuk, a járószinteket a későbbi építkezések során felszámolták. A korábbi kutatások az úgynevezett 18. helyiséget nem érintették, itt egy ponton sikerült a padlószintet megtalálni, illetve alatta kevert faszenes szinteket is dokumentálni. Ide tartozik egy kelet-nyugati irányú köves jelenség is, amelynek funkcióját és kiterjedését nem sikerült meghatározni. A helyiségben – és az épületben – folyt ipari tevékenységet jelzi egy habarccsal le kent, kőplatform és mellette kerámiatöredékekkel kirakott, habarcszott tűztér is. (4. kép) Valószínűleg ide kapcsolható az a másik kőből készült bázis is, amely a 62. helyiség keleti falához épült. A két helyiség ebben a fázisban még összetartozott (18. és 62.). Az itt is előkerült nagy mennyiségű állatesont mellett igen sok terra sigillata töredéket,

3. kép: 58. helyiség – mészkő préslap és a helyiség rétegsora

Fig. 3: Room 58 – remains of a press and the layers underneath

1. The Late Roman periods in the buildings cannot be studied in the eastern part of Aquincum Civil Town because of the continuous quarrying activities of later periods and the investigations conducted there for more than 100 years. The result was the same for the “Peristyle” House, where floor levels associated with the walls appearing on the surface could no longer be found (rooms nos. 16, 17, 58 and 64). Nevertheless, the limestone slab press of room no. 58 (Fig. 3) may belong to a late phase of the building’s use. The recovered finds and other features suggest that it was not a wine-press. The late debris from room no. 63, which was investigated across a very narrow cross-section, and a wall fragment executed in a *opus spicatum* technique may also belong to

illetve épőbb edényrészeket tettünk el (pl. Drg. 33 pohár). A 63. helyiségben omladékréteg képviseli ezt a horizontot, míg a 62. helyiségben járósínt, az arra omlott gerendák elszenesedett maradványai, illetve falak omladékai kerültek elő. Az utóbbiból Severus Alexander ezüstdenárját emeltük ki. (5. kép) Valószínűleg ugyanekkor került sor az eredetileg egy helyiséget képező 58–64. megosztására egy kelet–nyugati irányú falszakasszal. Az egyes helyiségek funkcióját egyelőre nehéz meghatározni, de a nagyszámú állatesont ismét műhelyjellegét valószínűsít. A több helyiségben regisztrált égésnyomok arra utalnak, hogy többször is volt tűz az épületben. A periódus keletkezéséhez a már említett ezüstdenár adhat támpontot. A korszak kezdetét (illetve az előző végét) Antoninus Pius denárja jelzi, amely a 62. helyiség e horizonthoz tartozó járósíntje alatti feltöltésből származik.

3. A megelőző építési fázist néhány helyen csak új falak felhúzása jelzi, mivel a római korban több ponton visszabontot-

this period. The pit in room no. 18 was filled in with many glass fragments as well as a large number of animal bones from the same place. The identification of the bones has not yet been completed but it seems obvious that their mass occurrence (especially the cattle horn cores and metapodial bones) is related to the industrial function of the building. We do not have enough information to date the horizon.

2. Wall fragments, industrial features and floor levels represent the next earlier period in most of the rooms. In certain places only the wall sections raised in this period could be documented; the floor levels were destroyed by the subsequent constructions (e.g. 58). The former investigations did not extend to the so-called room no. 18. Here, the floor level was located at one spot and mixed layers of charcoal underneath were also documented. An east–west directed stony phenomenon also belongs here, the extent and function of which could not be determined. A stone platform plastered with mortar and

4. kép: 18. helyiség – tűztér és platform

Fig. 4: Room 18 – Fireplace and a stone platform

5. kép: Severus Alexander ezüst denárja
Fig. 5: Silver coin of Severus Alexander

tak járószinteket a következő periódushoz (58. helyiség). Az épületben tűz pusztíthatott ebben a korszakban is, erre hamus planírozási szintek utalnak (62., 63., 64. helyiségek), néhol vékony homokrétegek is előkerültek. A 63. helyiségben egy gödör is tartozott a horizonthoz. A leletanyag funkcióváltást tükröz az épület ezen időszakában: az állatesontok helyett nagy mennyiségű vas és vassalak jelent meg a rétegekben. A horizont keltezése egyelőre bizonytalan.

4. Jelenlegi ismereteink szerint a terület legkorábbi horizontját falak, illetve nagyobb mértékű tereprendezések vékony planírozási szintjei (58., 64. helyiségek) jellemzik, amelyekből ismét sok égésre utaló nyom került elő. Az ekkor még összetartozó 58–64. helyiségekből e fázishoz jó állapotú, bár kis töredékekből álló freskóanyag tartozik. Kirchhof A. meghatározása szerint a különböző motívumok részleteit mutató töredékek egykorúságát bizonyítja a vastag fehér *intonaco*, a viszonylag vékony és magas homoktartalmú

a mortared firing space lined with pottery sherds next to it (Fig. 4) evidence the industrial activity that was pursued in the room and also in the building. The other stone basement built against the eastern wall of room no. 62 is also probably linked with it. In this phase, the two rooms still belonged together (nos. 18 and 62). Beside the large number of animal bones found here, we collected especially many Samian ware fragments and more intact vessel parts (e.g. a Drg. 33 cup). A debris layer represents this horizon in room no. 63, while in room no. 62 a floor level and the charred remains of the beams which had fallen on it and the ruins of the walls were uncovered. The latter yielded a silver denar of Severus Alexander (Fig. 5). Rooms nos. 58 and 64 were probably separated in this phase by an east–west wall. The function of the individual rooms cannot as yet be determined although the large number of animal bones suggests again a workshop character. The traces of burning observed in a number of rooms imply that the building repeatedly caught fire. The above-mentioned silver denar may help in dating this building phase. The start of the period (and the end of the previous one) is marked by Antoninus Pius' denar, which came from the fill beneath the floor level of this period in room no. 62.

3. Only the construction of new walls indicates the previous construction period since the floor levels were lowered in a number of places in the Roman period in preparation for the next period (58). Fire must have devastated the building in this period as well as evidenced by the ashy levelling layers (62, 63, 64). In a few spots, thin sand layers were also discovered. A pit also belonged to the horizon in room no. 63. The finds reflect a change in the

arriccio réteg, a hasonló kivitelezés és festésmód. A fehér háttéren alkalmazott díszítőelemek közül a sárga-vörös ívelődő füzérdíszítést lehet kiemelni, amelyet két végén valószínűleg a felerősítést szolgáló vörös masnival díszítettek. (6. kép) Ehhez hasonló sárga-vörös, zölddel váltakozó füzérdíszítést ismerünk a polgárváros úgynevezett festőlakásának 2. szobájából (NAGY 1958, 164–165, 170, 29. kép) és az aquincumi legiotábor mithraeumának falfestményéről. (MADARASSY 1991, 123–126; MADARASSY 1991, 207–211.) A másik, vakolatának jellege alapján ebbe a csoportba sorolható töredékek díszítését fehér alapon sárga félkörökből alkották. A töredékek virág-rozettás boltíves mennyezetet díszítő tapétamintára engednek következtetni. Ugyanebbe a csoportba tartoznak az átlós irányú, sárga színű hullámvonallal kialakított márványimitációs töredékek, amelyek oldalfalat, feltehetően lábazati zónát díszítettek. Hasonló márványt utánzó lábazati falfestmények közkedveltek Aquincum területén. (pl.: a katonavárosból zöld színnel; Gólyás falfestmény: SZIRMAI 1991, 203–206, Abb. 1.; Kiscelli utcából: PÓCZY 1955, 41) Az ehhez a csoporthoz tartozó további töredékek zöme fehér vakolat vagy fehér alapon vörös és színes csíkos. Az apró töredékek egyelőre nem nyújtanak elegendő információt a különböző motívumokból alkotott díszítések kompozíciójának és motívumainak pontos meghatározásához és kiserkesztéséhez. Az épületrészlet északkeleti részén előkerült freskók azt jelezhetik, hogy az 58–64. helyiségek ekkor esetleg még a lakórészleghez tartoztak. A horizont keltezéséhez egy Traianus denár nyújthat fogódzópontot az 58. helyiségből, a többi helyiség funkciójára pedig a változatlanul gazdag vas-anyag, (7. kép) illetve

6. kép: Freskótöredék az 58. helyiségből
Fig. 6: Fragment of a wall-painting from room 58

function of the building in this period. The animal bones were replaced by a large quantity of iron and iron slag. The dating of the horizon is yet uncertain.

4. As far as we know, the earliest horizon in the territory is represented by walls and thin levelling layers from large-scale landscaping work (58, 64), which once again contained numerous traces of conflagration. A well-preserved fresco found in small fragments in rooms 58–64 belonged to this phase although it has not yet been sorted. According to A. Kirchhof's identification, the thick white intonaco, the relatively thin *arriccio* layer with its high sand content and similar execution and painting methods demonstrate that the fragments showing details of various motives are contemporary with each other. From the decorative elements applied against a white background, a yellow-red, arched garland ornament can be mentioned (Fig. 6), which was decorated with a red bow that probably as a fixed point on the garland. A similar red-and yellow

a 62. helyiség vassalakkal betöltött gödrei utalnak. Egyikükben két, egymásba helyezett nagyméretű fazék került elő, körülöttük vasdarabokkal. Valószínűleg ide tartoznak még a rétegsor alján több ponton előkerült agyagos-homokos, fekete színű szintek, amelyekből sok állatesont, csiga illetve dél-galliai terra sigillata töredéke került elő (62. helyiség). Mindszenty A. és Horváth Z. geológusok, illetve Krolopp E. malakológus vizsgálatai alapján a rétegek ártéri, nedves környezetre utalnak. A feltörő talajvíz és a nagy mélységek miatt ugyan nem volt módunk további kutatásra (58–64. és 62. helyiségek) elképzelhető azonban, hogy a rétegek árvíz során kerültek a területre és ott egy ideig esetleg kisebb állóvizet képezhettek. Az épületrész középső részén (62. helyiség) érzékelt mélyedés és az itt regisztrált többszörös fal- és szintmegújítások alátámasztani látszanak a feltételezést.

Egyelőre nem meghatározható – de valószínűleg korábbi horizontot képvisel – a 62. helyiségben feltárt, egy sor kőből álló, észak–déli irányú fal és a hozzá tartozó két beásás is. (8. kép) Az egyikben füstölőtál nagyobb töredéke került elő.

garland decoration alternating with green is was found in room no. 2 of the so-called painter's house in the Civil Town (NAGY 1958, 164–165, 170, fig. 29) and from the fresco of the mithraeum in the Aquincum legionary fortress (MADARASSY 1991, 123–126; MADARASSY 1991, 207–211.). The other ornament discernible in the fragments that can be grouped here based on the plaster was composed of yellow semicircles against a white background. The fragments suggest that tapestry patterns of flowers and rosettes decorated the vaulted ceiling. The fragments of marble imitation made of diagonal yellow wavy lines belong to the same group. They decorated the vertical wall, probably the footing. Similar marble imitation footing frescos were popular in Aquincum (e.g. in green in the Military Town: the Stork fresco: SZIRMAI 1991, 203–206, Abb. 1; in Kiscelli Street: PÓCZY 1955, 41). Most of the other fragments of the same group are white plaster fragments or ones that contain red and coloured stripes against a white background. The tiny fragments are not sufficient to exactly identify and reconstruct the composition and the

7. kép: A 61. helyiség rétegsora egy korábbi fal szakaszával
Fig. 7: Layers of room 61 with remains of an earlier period wall

A „Peristyl-ház” déli traktusának esetleges fa előzményére utaló nyomot nem találtunk.

A fenti periodizáció természetesen egyelőre csak igen nagy vonalakban rajzolja meg a ház építéstörténetét. (9. kép) A leletanyag feldolgozásával és a reményeink szerinti folytatás alkalmával az egyes horizontokon belüli további fázisok, megújítások is elkülöníthetők lesznek.

A ház déli traktusának funkciójához és szerepéhez már most igen sok új adattal rendelkezünk. A polgárváros északkeleti részét a kutatás hagyományosan ipari, kereskedelmi tevékenységekkel kapcsolja össze (legutóbb: ZSIDI 2002, 77–78). A „Peristyl-házat” – Szilágyi J. feltárása nyomán – a bor- vagy olajfeldolgozással hozták összefüggésbe. A feltárás eredményei alapján a déli traktus fennállásának valószínűleg teljes időtartama alatt valóban ipari jellegű volt: a korábbi épületekben (3. és 4. horizont) fémfeldolgozás folyhatott (igen nagy mennyiségű vassalak, vastöredék), míg a későbbi időszakokban (1. és 2. horizont) már állatsont feldolgozását végezhettek itt. A csontanyag jellege alapján (sok szarv) bőrfeldolgozásra és enyvkészítésre gondolhatunk (tűztér, platformok, illetve a Szilágyi J. által dokumentált tárolóvermek). Az itt végzett igen tűzveszélyes ipari tevékenységek sokszor vezethettek az épület helyiségeinek leégéséhez: szinte minden horizonthoz tartoznak hamus, faszenes rétegek. Hirtelen történt pusztulásokra utalnak azok az egész, vagy nagyrészt ép edények is, amelyek a különböző horizontokhoz kapcsolható rétegekből kerültek elő (18. helyiség: jól állapotú Drg. 33 csésze (Rheinabern?) az 1. horizontból; 58. helyiség: mortarium, benne állatsont, 2. horizont; 62. helyiség: egymásba rakott edények vasdarabokkal, 4. horizont stb.).

8. kép: 62. helyiség – korai falrészlet feltárás közben (Kr. u. 2. század első fele)

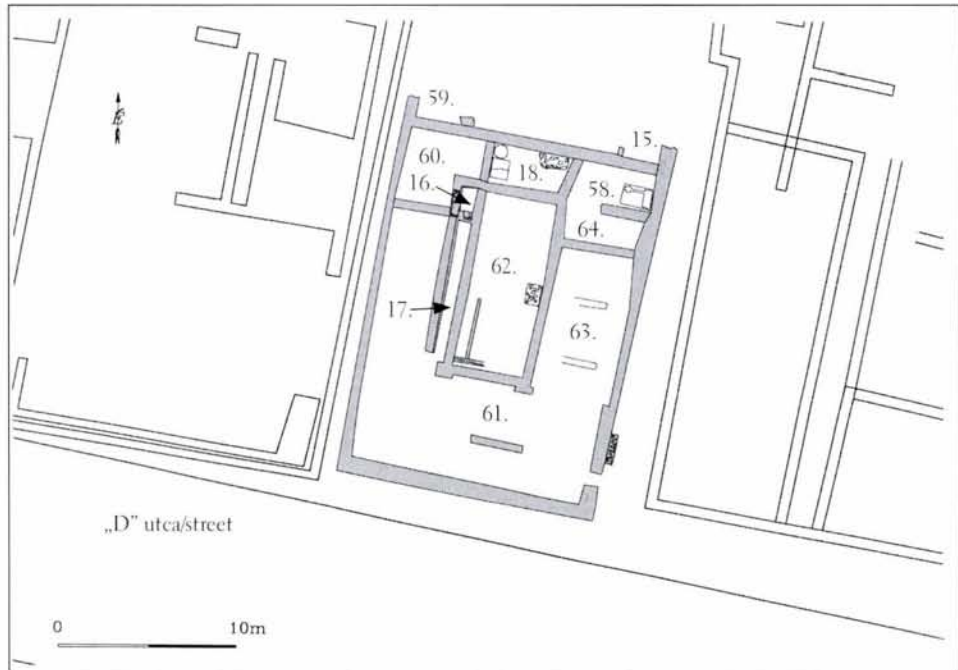
Fig. 8: Room 62 – detail of an early period wall during excavation (first half of 2nd century AD)

motives in these ornaments. The frescos found in the northeast part of the building segment may indicate that at that time rooms nos. 58–64 were still part of the dwelling area. A Trajan denar may help us date the horizon (no. 58). (Fig. 7) The consistent richness of iron remains and the pits in room no. 62 filled in with iron slag suggest the function of the rest of the rooms. One of the pits contained two large pots, one placed in the other and surrounded with iron fragments. The clayey-sandy black layers found at the bottom of the layer sequence in numerous spots, from which many animal bones, snails and the fragments of southern Gallic Samian wares were recovered (62), probably belong here as well. According to analyses carried out by A. Mindszenty

Az építési periódusok keltezése ugyan még várat magára, az előkerült keltező értékű leletanyagok (érmék, sigillaták) alapján azonban már most érzékelhető, hogy a nagyobb átépítési fázisok időpontjai megegyeznek az aquincumi polgárváros más részein megfigyelt periodizációval (PÓCZY 1970, 179–182; FORSCHUNGEN 2003, 127–135). A jelenleg legkorábbinak tartható kőfalak Trajanus uralmának időszakára keltezhetőek (4. horizont) míg a két eltérő ipari tevékenység közötti váltást (fém- és csontmégmunkálás) járószint alatti feltöltésből származó Antoninus Pius érme keltezi. Utóbbi talán a markomann háborúk után lezajlott társadalmi-gazdasági változásokat is tükrözi. Az épület legkésőbbi vizsgálható periódusa Kr. u. 3. század első harmadára-közepére tehető, ami szintén

and Z. Horváth geologists and E. Krolopp macrologis, the layers indicate a moist waterlogged environment. The seeping ground water and the great depth hindered continuation of the investigations (58–64 and 62). However, it seems likely that these objects were transported here during a flood with the water lying stagnant here for some time. The depression observed in the central part of the building fragment (62) and the repeated renovations of walls and floor levels seem to support this idea.

The north–south oriented wall represented by a row of stones in room no. 62 and the two pits linked with the wall cannot as yet certainly be identified although they seem to belong to the earlier horizon (Fig. 8). One of the pits contained a larger fragment of a censuring dish.

9. kép: Az úgynevezett „Peristyl ház” 2004. évben feltárt részletének alaprajza az 1–4. építési periódusokkal
 Fig. 9: Ground plan of the 2004 excavation of the “Peristyl House” with periods 1–4

megegyezik a kutatásban eddig megjelent adatokkal (például: Basilica, Festó-lakás: NAGY 1964, 47; NAGY 1958, 158; FORSCHUNGEN 2003, 155.). Az 1. horizont *opus spicatum* falrészlete (63. helyiség) is illeszkedni látszik az aquincumi falazási technikákról korábban kialakult képhez. (PÓCZY 1970, 181)

Az épületben végzett ipari jellegű tevékenységek és a „Peristyl-ház” Aquincum polgárvárosában betöltött szerepének kiértékelésére egyelőre még nem vállalkozhatunk, néhány megfigyelést azonban már most is tehetünk. Első megközelítésben talán furcsának tűnhet, hogy az aquincumi polgárváros rezidenciális részén, igen közel a városközponthoz, fürdőépület szomszédságában igen tűzveszélyes és bizonyos időszakokban meglehetősen kellemetlen szagú és környezetszennyező ipart űztek. A tudatosan megtervezett, impozáns fórummal, széles utcákkal, szent ligetekkel, szökőkutakkal rendelkező római nagyvárosoktól (amilyen Aquincum is volt) azonban nem volt idegen az efféle tevékenység, néhol nagy méretekben is. A „Peristyl-ház” legjobb párhuzamát ebből a szempontból a belgiumi *civitas Tungrorum* (Tongerren) adja (VANDERHOEVEN–ERVYNCK 2002, megjelenés alatt). A városközpont közvetlen szomszédságában, nagyipari méretekben dolgoztak fel elsősorban szarvasmarhacsontokat, készítették ki a bőrt, főtték a velőt és az enyvet. Ezeket a műveleteket itt is díszesebb kivitelű lakóházak külön traktusaiban végezték. A kutatás feltételezi, hogy a városi elit érdekszférájába tartozó tevékenységekről lehetett szó, amely komoly bevétellel rendelkezett a csont- és bőrfeldolgozásból. Az ezzel együtt járó hatalmas mennyiségű szemét, szennyeződés és szagok pedig részei voltak a város életének. Hasonló helyzettel

We did not find any trace of a possible timber antecedent to the southern wing of the “Peristyle” house.

The above periodisation is only a sketchy outline of the construction history of the building (*Fig. 9*) With the analysis of the find material and hopefully continued excavation we expect to be able to differentiate further phases within the individual horizons as well as renovations.

We already have numerous new data on the function and role of the southern wing of the house. Science has traditionally correlated the northeast part of the Civil Town with industrial and trading activities (recently: ZSIDI 2002, 77–78). The “Peristyle” house was associated with wine or oil production following J. Szilágyi’s excavation. The results of the excavation imply that the southern wing really had an industrial purpose as long as it existed. Iron working could have been pursued in the earlier buildings (horizons 3 and 4) (large number of iron slag and fragments), while in the later periods (horizons 1 and 2) animal skins and bones were processed here. Based on the character of the bones (many horncores and metapodials) hide processing and glue production seems to be indicated (firing space, platforms and the storage pits documented by J. Szilágyi). The highly fire hazardous industrial activities carried out here may often have resulted in conflagrations in the rooms of the building. Layers of ash and charcoal can be linked with nearly every horizon. The entire or mostly intact vessels that were found in the layers of various horizons also indicate sudden combustion (a well-preserved Drag 33 cup (Rheinzabern?) from horizon 1 in room no. 18; a mortarium with an animal bone in it from horizon 2 in room no. 58; the vessels placed in each other containing

találkozunk Nicopolis ad Istrum, Colonia Ulpia Traiana (Xanten) vagy Augusta Ra-urica (Augst) településeken is. Aquincum polgárvárosa esetében is ez lehetett a helyzet, bár egészségügyi szempontból itt számolhatunk a Solymár-völgy felől érkező, uralkodó északnyugati irányú széllel, amely kivihette a csontfeldolgozással együtt járó kellemetlen szagokat. A műhely topográfiai helyzete sem lehet véletlen: a város fő kelet-nyugati útvonala mentén épült (talán az ide nyíló elárúsítóhellyel együtt), amely közvetlenül a feltételezett kikötőhöz vezetett. Így telepítő tényező volt az erős forgalom, és talán a Barbaricum felől ide érkező állatszállítmányok csont- és bőryanaga is (PRK 1990, 204).

T. Láng Orsolya

Irodalom/References:

FORSCHUNGEN 2003 – Forschungen in Aquincum 1969–2002. (Red: P. Zsidi) Budapest, 2003.

KUZSINSZKY 1891 – Kuzsinszky B.: Az aquincumi amfiteátrum. Függlékül: két lakóház. Az 1890. és részben 1891-ki papföldi ásatások. BudRég 3 (1891) 83–139.

MADARASSY 1991 – Madarassy O.: A tribunus laticlavusok háza az aquincumi 2–3. sz-i legiotáborban. A mithraeum fal-festménye. BudRég 28 (1991) 123–126.

MADARASSY 1991a – Madarassy, O.: Die bemalte Kultwand im Mithraeum des Legionärlagers von Aquincum. KőJb 24 (1991) 207–211.

NAGY 1958 – Nagy T.: Az aquincumi ún. festőlakás. BudRég 18 (1958) 149–187.

NAGY 1964 – Nagy T.: Perióduskutatások az aquincumi polgárváros területén. BudRég 21 (1964) 9–54.

iron fragments from horizon 4 in room no. 62, etc.).

The dating of the construction periods has not yet been resolved. The datable finds (coins and Samian wares) recovered so far already imply that the dates of the major reconstruction periods match the periodisation observed in other parts of the Aquincum Civil Town (PÓCZY 1970, 179–182; FORSCHUNGEN... 2003, 127–135). The walls that can be determined as the oldest at present were raised during Trajan's rule (horizon 4), while the shift between the two industrial activities (metallurgy and bone processing) is dated by the Antoninus Pius coin found in the fill under the floor level. The latter one mirrors perhaps the social-economic changes that took place after the Marcoman wars. The latest period of the building which could still be investigated, can be dated from the first third – middle of the AD 3rd century, which also matches the former data identified during previous research (e.g. Basilica, Painter's house: NAGY 1964, 47; NAGY 1958, 158; FORSCHUNGEN 2003, 155). The opus spicatum wall fragment from horizon 1 (room no. 63) also seems to match the picture of the walling technique in Aquincum (PÓCZY 1970, 181).

It is not yet possible to estimate the role of industrial activity carried out in the building and the "Peristyle house" in the Civil Town of Aquincum although a few remarks are already possible. At first glance it may seem strange that such a fire-hazardous industrial activity, which could also sometimes produce a rather unpleasant smell and was very polluting, was carried out next to a bath, close to the city centre in the residential area of the Aquincum Civil town. Nevertheless, such activities were common, sometimes

PÓCZY 1955 – Póczy K.: Római épületek Óbudán a Kiscelli u. 10. sz. alatt. *BudRég* 16 (1955) 41.

PÓCZY 1970 – Póczy K.: Anwendung neuerer Ausgrabungsergebnisse bei der Ruinenkonservierung in der Bürgerstadt Aquincum. *Acta Technica Academiae Scientiarum Hungaricae* 67 (1970) 177–194.

PRK 1990 – Pannonia régészeti kézikönyve (szerk.: Mócsy A. – Fitz J.) Budapest, 1990, 204.

SZILÁGYI 1950 – Szilágyi J.: Jelentés a Fővárosi Ókortörténeti (Aquincumi) Múzeum kutatásairól és szerzeményeiről az 1945–1948 évek folyamán. *BudRég* 15 (1950) 303–321.

SZIRMAI 1991 – Szirmai, K.: Neue Wandgemälde auf dem Gebiet der Lagerstadt von Aquincum. *KöJb* 24 (1991) 203–206.

VANDERHOEVEN–ERVYNCK 2002 – Not in my backyard? The industry of secondary animal products within the Roman civitas capital of Tongeren (Belgium). In HINGLEY, R. & WILLIS, S. (eds.) *Promoting Roman Finds: context and theory*, Durham 6–7 June 2002, Durham, Oxbow. Megjelenés alatt.

ZSIDI 2002 – Zsidi P.: *Aquincum polgárvárosa*. Budapest, 2002

on a large scale, even in carefully designed Roman cities with a compelling forum, broad streets, holy gardens and fountains like Aquincum. The best analogue to the “Peristyle house” was perhaps the civitas Tungrorum (Tongeren) in Belgium (VANDERHOEVEN–ERVYNCK 2002, in press) this respect. Cattle carcasses were processed right next to the centre of the town, leather was tanned and marrow and glue were cooked in industrial dimensions. These procedures were pursued in separate wings of more ornamented residential buildings here as well. It is assumed that these were activities within the interest sphere of the elite of the town, which accrued a significant income from bone and hide processing. The large amount of refuse, pollution and smells caused by these activities were natural offshoots of city life. A similar situation can be found at the settlements of Nicopolis ad Istrum, Colonia Ulpia Traiana (Xanten) or Augusta Raurica (Augst) as well. The same may have been true in the Civil Town of Aquincum although here we can also take into consideration from a sanitary point of view the prevailing northwest wind blowing from the Solymár valley, which would have swept out the unpleasant smells generated by hide and bone processing. The topographic position of the workshop was not accidental: it was built along the main east–west road of the town (perhaps together with the connected booth where the products were sold), which led directly to the hypothesized location of the harbour. Thus, the heavy traffic and perhaps the hide and bone material from animal transports arriving here from the Barbaricum may have been among the